

מוסדות
**דרבי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייט שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

אסתר מן התורה מגין
משזורתא דפוריא

הלכה

מקרא מגילה בלילה זביום
מקרא מגילה בשבת ליחידים

פרשת זיקרא – זכור תשפ"ד

שנה כ"ה – קובץ כ"א [תתע"ז]

יד"לע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת ויקרא - זכור

היכול לשמוע מגילה בלילה או ביום מה יעשה

יש לעיין בשאלה המתעוררת בשעת צרה וצוקה בעת הזאת של המלחמה הקשה, כאשר רבבות חיילים משרתים בצפון ובדרום, רבים מהם לא יוכלו לשמוע את המגילה ביום ובלילה, ויאלצו לבחור בין מגילה דיום למגילה דלילה. וגם בימי מגיפת הקורונה נשאלתי בזה לגבי חולים ומבודדים ורבים חששו ליכנס לבתיהם מחשש פן ידבקו במחלה, והיו מעט צדיקים שמוכנים היו לבקר בבתיהם ולקרוא להם את המגילה, אך רבים נאלצו להסתפק במקרא מגילה דיום או דלילה, כיצד ראוי לנהוג. ולכאורה פשוט דאם אין כל מעלה יתירה לקרוא ביום, ודין יום ולילה שוים, פשיטא שישתדל לשמוע מקרא מגילה בלילה דזריזין מקדימין למצוות, אבל אם יש מעלה יתירה בקריאת היום מבקריאת הלילה יש לעיין ולהסתפק.

תחילה נבאר האם אחת משתי זמני הקריאה חשובה מחברתה, ולכאורה נחלקו הראשונים בשאלה זו.

דהנה איתא בגמ' (מגילה ד' ע"א):

"ואמר רבי יהושע בן לוי חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום".

ובתוס' כתבו:

"חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום - אומר ר"י דאף על גב דמברך זמן בלילה חוזר ומברך אותו ביום דעיקר פרסומי ניסא הוי בקריאה דיממא וקרא נמי משמע כן דכתיב ולילה ולא דומיה לי כלומר אף על גב שקורא ביום חייב לקרות בלילה והעיקר הוי ביממא כיון שהזכירו הכתוב תחילה וגם עיקר הסעודה ביממא הוא כדאמר לקמן (דף ז'): דאם אכלה בלילה לא יצא י"ח והכי נמי משמע מדכתיב נזכרים ונעשים ואיתקש זכירה לעשייה מה עיקר עשייה ביממא אף זכירה כן".

הרי לן שיטת הר"י דמצות קריאת המגילה ביום חשובה מקריאתה בלילה, ולפיכך מברך זמן ביום אף שכבר בירך בלילה. אך לא כן דעת הרמב"ם (הל' מגילה פ"א ה"ג):

היכול לשמוע מגילה בלילה או ביום מה יעשה

"מצוה לקרות את כולה, ומצוה לקרותה בלילה וביום, וכל הלילה כשר לקריאת הלילה, וכל היום כשר לקריאת היום, ומברך קודם קריאתה בלילה שלש ברכות ואלו הן: בא"י אמ"ה אשר קב"ו על מקרא מגילה, בא"י אמ"ה שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, בא"י אמ"ה שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, וביום אינו חוזר ומברך שהחיינו, ומקום שנהגו לברך אחריה מברך: בא"י אמ"ה האל הרב את ריבנו והדן את דינינו והנוקם את נקמתנו והנפרע לנו מצרינו והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו בא"י האל הנפרע לעמו ישראל מכל צריהם האל המושיע".

והרא"ש (סימן ו') הביא כדברי הר"י בשם ר"ת, וכן הוא בטור (סימן תרצ"ב) בשם אביו הרא"ש.

ובשאלה זו נחלקו אף השו"ע והרמ"א (סימן תרצ"ב סעיף א'), והבית יוסף הלך בעקבות הרמב"ם כדרכו בכל מקום, והרמ"א כדרכו נקט כשיטת ר"ת והרא"ש כדאיתא שם:

"הקורא את המגילה מברך לפניה ג' ברכות: על מקרא מגילה, ושעשה נסים, ושהחיינו, וביום אינו חוזר ומברך שהחיינו, הגה: וי"א דאף ביום מברך שהחיינו (טור בשם ר"ת והרא"ש והמגיד), וכן נוהגין בכל מדינות אלו, ואחד יכול לברך ושני קורא (הגהות אשירי פ"ג).".

ומצינו כמה דרכים בביאור שיטת ר"ת, וזו פשיטא לן דבשביל ריבוי פרסומי ניסא בלבד ודאי אין לברך שהחיינו, וכי נימא דמי שהדליק נר חנוכה בליל א' בזמן שמעט אנשים היו ברה"ר, ובליל שני רבים הם העוברים ושבים ויש יותר פרסומי ניסא, אטו יחזור ויברך זמן בליל שני משום פרסומי ניסא, וע"כ דלא משום פרסומי ניסא בלבד סברו דחוזר ומברך זמן ביום, אלא משום דעיקר מצות קריאת המגילה הוי ביום.

וכך מבואר בהמשך דברי התוס' שכתבו דמשום שאין מצוה בסעודת פורים אלא ביום ובלילה אין יוצאים יד"ח בסעודה, כך עיקר מצות מגילה אינה אלא ביום, ואף דשאני מגילה מהסעודה, דבמגילה אף קריאת הלילה הוי חיוב גמור ומברכין עליה, מ"מ בא זה ולימד על זה שעיקר מצות קריאת המגילה ביום הוא.

היכול לשמוע מגילה בלילה או ביום מה יעשה

וכך כתב הטור במפורש שעיקר מצות מגילה ביום, וכן כתב המגן אברהם (סימן תרצ"ב סק"ב) לבאר שיטת הרמ"א שמברכים זמן גם ביום "דעיקר מצות קריאת ביום".

וחידוש כתב הפרי מגדים באשל אברהם דתחילה תיקנו רק קריאת היום, ושוב הוסיפו ותיקנו שקריאת המגילה אף בלילה, אך לכאורה אין כל הכרח לומר כן, וכתב שהאריך בזה בחידושו.

ויתירא מזו חידוש בטורי אבן (ד' ע"א) דמרדכי ובית דינו לא תיקנו אלא לקרוא את המגילה ביום ורק קריאה זו הוי מדברי קבלה, והקריאה בלילה אינה אלא מדברי סופרים, וכך כתב לגבי שני המאמרים שחידש רבי יהושע בן לוי בסוגיא זו, הא דחייב לקרות המגילה בלילה ולשנותה ביום, והא דנשים חייבות במקרא מגילה משום שאף הן היו באותו הנס, ולפי דרכו כתב ביאור חדש במה שאין הנשים מוציאות את האנשים במקרא מגילה דכשם שאין המחוייב מדרבנן מוציא את המחוייב מדברי תורה, כך אין המחוייב מדברי קבלה דכדברי תורה דמיין.

(ואפשר שאין שתי הלכות אלה אלא תקנה מאוחרת מתקופת האמוראים כיון שלא מצינו כן במשנה או ברייתא, אלא מדברי רבי יהושע בן לוי מאמוראי).

ויש לעיין לפי דרכו האם אשה מוציאה את האיש במגילה דלילה, דאף האנשים אינם מחייבים בה אלא מדברי סופרים. ולכאורה זה תלוי במה שנחלקו הראשונים אם תרי דרבנן מוציא חד דרבנן, דלגבי נשים הוי תרי דרבנן, מגילה דלילה וכל עיקר חיוב הנשים, ולגבי האיש הוי חד דרבנן, ואכמ"ל.

וכסברת הטורי אבן חידש גם הנודע ביהודה (מהדו"ק או"ח סימן מ"א) לגבי השאלה אם לא הספיקו לקדש את הלבנה ובאמצע קריאת המגילה נודע לציבור שהשמים התבהרו והלבנה נראה בעליל, ופסק דיש להפסיק באמצע קריאת המגילה כדי לקדש את הלבנה, וכתב בתו"ד דאין לטעון שאין מצוה דרבנן דוחה מצוה מדברי קבלה, דקריאת המגילה אף הוא אינה אלא מצוה דרבנן, עי"ש.

ועיין עוד בישועות יעקב (תר"צ סק"ז) דאפשר דאין הכונה מעכבת אלא במגילה דיום דהוי מדברי קבלה ודינה כדאורייתא אבל בלילה שאינה אלא מדברי סופרים אין

היכול לשמוע מגילה בלילה או ביום מה יעשה

כונה מעכבת. ולכאורה יש מקום לדבריו לפי דברי הרדב"ז (ח"ד סימן כ' [אלף צ"ד]) שהביא המגן אברהם (סימן ס' ס"ק ג') דבמצוה דרבנן מצוות אין צריכות כונה, עי"ש.

ומ"מ נקטו כמה מגדולי האחרונים דרק מגילה דיום הוי מדברי קבלה ותקנת מרדכי ובית דינו אבל מגילה דלילה אינה אלא מדברי סופרים ככל המצוות דרבנן.

והשפת אמת (שם) הפליג ביותר בהלכה זו וכתב שני חידושים עצומים:

א. מה שאמרו חייב לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום, כונתם דאם מסיבה כלשהי לא קראו את המגילה בלילה יש לקרותה פעמיים ביום משום תשלומין, וכמו שמצינו חיוב תשלומין בתפילה, אך כתב שיש ראה בברכי יוסף שהביא מי שכתב כן ודחה דבריו, עי"ש.

ב. כל עיקר החיוב בלילה אינה אלא כדי לשנותה ביום, וקריאת היום תהיה קריאה שניה, ולפי זה חידש דאם מסיבה כלשהי יודע הוא שלא יקרא את המגילה ביום אין כל מצוה לקרותה בלילה, עי"ש.

וחידוש זה תמוה בעיני ביותר, ומה סברא יש לעשות את קריאת הלילה טפילה לקריאת היום, ולתלות הא בהא, ואין זה דומה כלל למה שאמרו ששליח ציבור צריך לסדר תפילתן בלחש לפני שהוא מוציא את הציבור, וגם אין כל משמעות בלשונם "ולשנותה ביום" לחדש חידוש זה, ולפענ"ד השפת אמת הדגיש את הסאה בענין זה.

ומ"מ מבואר דעיקר מצות מגילה ביום לשיטת התוס' והרמ"א, אך בדעת הרמב"ם והבית יוסף אין לזה כל הכרח, ואפשר דאין כל מעליותא במגילה דיום מבלילה.

ולגידון דידן ידוע מה שנחלקו הרדב"ז והחכם צבי באסיר בבית האסורים שנתנו בידו לבחור יום בו יוכל להשתחרר לביתו ליום אחד לפני שהוא חוזר לכלא, האם עליו לבחור ביום הקרוב ביותר על מנת לקיים מצוות היום כגון תפילה בציבור וקריאת התורה, או שמא עליו להמתין ליום שבו יוכל לקיים מצוות חמורות כיום הכיפורים ומקרא מגילה.

דעת הרדב"ז (ח"ג סימן י"ג) דאין מעבירין על המצוות ומצוה הבא לידך אל תחמיצנה, ואין לו להמתין על מנת לקיים מצוות חמורות יותר, ולדעת החכם צבי (סימן ק"ו) קיום מצוה גדולה גובר על הא דאין מעבירין על המצוות, עי"ש.

היכול לשמוע מגילה בלילה או ביום מה יעשה

ולא ידעתי למה נקט הרדב"ז יוה"כ ומקרא מגילה, דהלא עיקר מצות היום ביוה"כ אינה אלא התענית, ויכול להתענות אף בבית האסורים, ומ"מ אינה אלא מצוה מדברי סופרים, ויותר הו"ל למינקט ראש השנה כדי לקיים מצות שופר דאורייתא, ויום א' דהג המצות כדי לקיים מצות מצה, מרור, ד' כוסות וסיפור יציאת מצרים.

אך שוב שמתתי אל לבי שהדברים נכתבו בחו"ל והחגים היחידים שאין בהם ב' ימים טובים הינם יוה"כ ויום הפורים, אבל בשאר חגים היה חשש חילול יו"ט בחזרתו לכלא ולא ניתן לו להשתחרר אלא יום אחד בלבד.

ויש לעיין בנידון דידן דלכאורה תלוי במחלוקת זו, אך לענ"ד נראה טפי דעד כאן לא נחלקו אלא במצוות שונות וידחה הקל מפני החמור, אבל במצות מגילה, דאף מגילה דלילה מצוה עוברת היא ומברכים עליה ברכת המצוה וברכת הזמן אין לדחותה מפני מגילה דיום, ובזה לכו"ע אין להחמיץ מצוה בשעתה.

ויותר נראה לדמות נידון דידן למה שכתב בתרומת הדשן (סימן ל"ה) ונפסק להלכה ברמ"א (סימן תכ"ו ס"ב) שיש להמתין לקדש את הלבנה במוצאי שבת כשהוא מבושם ובגדיו נאים, ומקורו הביא הטור (שם) ממסכת סופרים (פי"ט ה"י), דהידור זה גובר על זריזין מקדימין למצוות, ולכאורה ק"ו בנידון דידן, דאם ההידור של בגדים נאים שאין בו גדר הלכתי מובהק גובר על זריזין מקדימין ק"ו בהידור של מקרא מגילה ביום שמצד עיקר הדין חשוב ממקרא מגילה בלילה.

אך באמת נראה בזה דכל שיש בידו לשמוע מקרא מגילה בלילה כך יעשה, ולא ימתין למקרא מגילה ביום. וזאת לפי מה שכתבתי במק"א (מנחת אשר כללי המצוות סימן ז' אות ז') בענין מחלוקת הנ"ל במי שנמצא במאסר, דבאמת אין הנידון בענין זריזין מקדימין או אין מעבירין על המצוות בלבד, אלא בענין שיהוי מצוה לא משהינן, וכבר ביארתי במנחת אשר (כללי המצוות סימן ז' אות ד' ובראשית סימן ל"ד אות ב') דשאני הא דזריזין מקדימין שיסודו משום חיבוב מצוה ולא אמרו הלכה זו אלא במצוות שבגברא שיסודם באהבת ה' ועבודתו, ולא במצוות שכל ענינם בתוצאה ובדרכי הקניינים, מהא דשיהוי מצוות לא משהינן שיסודו שאין לדחות את המצוות לזמן שמא יטרף השעה ולא יזכו לקיימן כלל, וכהא דיבמות (ל"ט ע"א) שאין ממתנינים לגדול עד שיחזור ממדינת הים או לקטן עד שיגדיל אלא גדול האחים שבפנינו הוא זה שיקיים מצות יבום או חליצה, עי"ש.

היכול לשמוע מגילה בלילה או ביום מה יעשה

וכך נראה לגבי מי שניתנה לו רשות להשתחרר מבית המאסר יום א' שיבחר ביום הקרוב שמא שר בית הסוהר יחזור בו ולא יזכה לצאת כלל, עי"ש.

וכך נראה אף בנידון דידן דכיון דבשעת מלחמה שרינן ואין אדם יודע מה יולד יום, ואפשר שלמחרת יום יצטרכו לעסוק בפעילות מלחמתית לא צפויה, נראה שאם אפשר לשמוע מקרא מגילה בלילה, כך נאה וכך יאה.

וביותר נראה כן לפי המבואר דלשיטת הרמב"ם והשו"ע אין נראה שיש כל מעליותא במגילה דיום יותר מבלילה.

ב

קריאת המגילה בשבת ליחידים

נשאלתי מחיילים המשרתים בגבול הצפון ולפי הוראות הצבא אסור להם בתכלית להדליק אורות בלילה כדי שהאויב לא יוכל לזהות את מקומם, האם יש להתיר להם לקרוא את המגילה שבת אחה"צ לאחר פלג המנחה, שהרי איתא בשו"ע (סימן תרצ"ב סעיף ד') דבשעת הדחק יכול לקרוא את המגילה ערב פורים לאחר פלג המנחה, אך השתא שפורים בפרוזים חל ביום א', ערבנו של יום חל בשבת קודש, ואסרו חכמים לקרוא את המגילה בשבת גזירה שמא יעבירונו ד' אמות ברה"ר (ר"ה כ"ט ע"ב וסוכה מ"ג ע"א).

וכיוצא בדבר נשאלתי מבית אבות שבו שוכנים זקנים תשושי כח שהולכים לישון בשעות המוקדמות של הלילה ואי אפשר להם להמתין עד לאחר צאת הכוכבים במוצאי שבת, האם אפשר לקרוא להם את המגילה שבת אחה"צ לאחר הפלג.

וכיוצא בדבר נשאל באשה אחת שסובלת ממחלה נירולוגית פסיכיאטרית נדירה, והיא נתקפת בחרדה קשה בחושך, וכל השנה כולה הולכת לישון בעוד יאיר יום, ואף זו שואלת כנ"ל, האם יש מקום להתיר לה קריאת המגילה בשבת מפלג המנחה ולמעלה.

והשאלה אחת היא, לפי דברי הר"ן (ר"ה ח' ע"א מדה"ר) שלא גזרו לאסור את המילה בשבת מגזירה שמא יעביר סכין של מילה ברה"ר, דלא גזרו אלא במצוות לולב, שופר ומגילה שהכל טרודין לקיימן, אבל מילה בשבת שאינה אלא מצות היחיד לא חששו שמא יעבירונו משום שאחרים יזכירו לו שאסור לטלטל בשבת. ולפי זה יש מקום לעיין, כאשר לא מדובר ברבים העוסקים במצוה, אלא ביחידים שמא אף בשופר לולב ומגילה יש להקל שמותר לקיימן בשבת.

וכבר דנתי בשאלה מעין זו במנחת אשר על מגיפת הקורונה (סימן פ"ח) בחולה שחלה בקורונה ומצבו החמיר מיום ליום, ויום ראשון של ראש השנה חל בשבת, והאיש חשש שמא יצטרך להתפנות לבית החולים בראש השנה ולא יוכל לשמוע קול שופר ביום ב' דראש השנה שחל ביום ראשון, ומי יודע מה יולד יום ורצה שיתקעו לו שופר בשבת קודש א' דראש השנה, ונשאלתי ע"י כ"ק האדמו"ר מצ'זרטקוב

היכול לשמוע מגילה בלילה או ביום מה יעשה

מנטשסטר האם ראוי לתקוע לו, לפי דברי הגרעק"א (דרוש וחדוש מערכה ח') דהתקוע בשופר בשבת קיים מצוה דאורייתא אף שאסרו חכמים לתקוע. ולשיטתו אפשר דבשעת הדחק יש מקום להקל לכתחלה.

והנה כדברי הגרעק"א כתב גם האבני נזר (שו"ת יו"ד סימן קמ"א), והחלקת יואב (קבא דקושייתא קושיא נ"ט) חלק על הגרעק"א וכתב לפי דברי התוס' בסוגה (ד' ע"א) דמצוה בטלה לגמרי ע"י תקנת חז"ל, עי"ש.

ובספר אשל אברהם להגאון רבי אברהם אופנהיים (סימן ת"ר) נסתפק במי שתקוע בשופר שלא כדין בשבת אם יברך שהחיינו בתקוע למחרת ביום ב' דראש השנה, ולכאורה זה תלוי במחלוקת זו, עי"ש.

אך כתבתי שם את דעתי הנחרצת שאין למחלוקת בין הגדולים הנ"ל שום נפקא מינה הלכה למעשה בנידון דידן, דלא נחלקו אלא בהגדרת הדברים, אבל למעשה מודי כולי עלמא דלאחר שחכמים אסרו לתקוע בשופר בשבת אין כל מקום להקל בזה נגד תקנת חז"ל, כך נראה ברור לענ"ד.

והנה בשו"ת ממעמקים להג"ר אפרים אשרי (ח"ד סימן ח') כתב מעשה שהיה בגיטו קובנא בשנת תשי"ג בסוכות שחל בשבת, ובבוקרו של חג הגיע יהודי מחוץ לגיטו וארבעת המינים בידו, אך סיפר ליושבי הגיטו כי הוא נאלץ להמשיך בדרכו במוצאי שבת, והמוני היהודים האומללים והשבורים שבגיטו השתוקקו מאוד לקיים מצות לולב ולברך עליה, והפצירו ברב אשרי למצוא להם היתר, והוא אחז בפלך השתיקה כי לא ידע מה להשיב. אך רבים עמדו בתור ובירכו על הלולב בהתרגשות גדולה.

למחרת היום הלך לשאול את דעתו של הגאון בעל דבר אברהם שהיה בגיטו (ומת על מיטתו בגיטו), ואמר לו הגאון שכדין נהגו דבנסיבות כאלה ודאי לא גזרו ולא חששו לשמא יעבירונו.

אך כבר כתבתי שם את הנראה לענ"ד, שאף הדבר אברהם לא היה מתיר לכתחילה ליטול את הלולב בשבת, אלא שבדיעבד לעודד את השבורים והרצוצים שמתוך התרגשות וגעגועים למצוות נטלו את הלולב, שאין עבירה בידם ומעשיהם רצויים אצל אביהם שבשמים, ואין ללמוד כל הלכה למעשה מעובדא זו, עי"ש.

היכול לשמוע מגילה בלילה או ביום מה יעשה

וכדין שופר ולולב כך דין מקרא מגילה בשבת, ולאחר שגזרו חז"ל לבטל מצות מגילה בפורים שחל להיות בשבת, ותיקנו שנקרא ביום שישי, אף בשעת הדחק אין לקרוא את המגילה אפילו ליחידים.

דהנה כתב המגן אברהם (סימן תרצ"ב סק"ו) במה שכתב בשו"ע שבשעת הדחק כגון בחולה וזקן אפשר לקרוא את המגילה לאחר פלג המנחה בערב פורים, וז"ל:

"מפלג המנחה. נ"ל דאפי' בשבת מותר לעשות כן כשיש לו איזה אונס כמ"ש סי' רצ"ג אך יש לאסור דאין קורין המגילה בשבת".

הרי לן דאף ליחיד באונס בשעת הדחק אסור לקרוא את המגילה בשבת, וכ"כ שם הפרי מגדים באשל אברהם ובלבושי שרד.

ובהגהות הגאון רבי ברוך פרנקל הברך טעם העיר לפי דברי הר"ן דלכאורה יש להקל ליחידים וכמו שלא חששו שמא יעבירונו במילה, וכתב דע"כ צ"ל דמאחר שאסרו שופר ולולב ומגילה בשבת לא פלוג ואף ליחידים אסור, עי"ש.

ומאי דניחא ליה לברוך טעם צ"ע לחתם סופר, ובהגהות לשו"ע סימן תרפ"ח כתב דצ"ע מנא ליה למגן אברהם לאסור אף ליחידים, וחזר על דבריו בשו"ת (או"ח סימן קצ"ה), עי"ש.

אך אף החתם סופר לא חלק על המגן אברהם להלכה, עי"ש.

ועוד ראיתי בהעמק שאלה להנצי"ב (שאלתא ס"ז) שאף הוא פקפק בדברי המגן אברהם, אך מטעם אחר, וחידש דלא חששו לשמא יעבירונו אלא במגילה דיום שכולם באים לשמוע מקרא מגילה, אבל במגילה דלילה שרבים היו נשארים בבתיהם לא חששו לשמא יעבירונו.

ומלבד מה שלא ירדתי לסוף דעתו בסברא זו ובודאי אין לזה כל הכרח, גם מדבריו משמע שלא כתב בזה הלכה פסוקה אלא פלפולי דאורייתא.

ובמנחת אשר קורונה (סימן פ"ח) הבאתי את דברי החשק שלמה בהגהות על הש"ס (מגילה ה' ע"א) שכתב דקטן שהגיע לחיוב מצוות בשבת דפורים המשולש די' לקרוא את המגילה בשבת, וכתבתי (שם) שהדברים ודאי לא נאמרו הלכה למעשה,

היכול לשמוע מגילה בלילה או ביום מה יעשה

ומעולם לא שמענו מי שינהג כך, אף שמעשים בכל פורים משולש שיש נערים שבשבת זו מגיעים לבר מצוה.

והעירני משני מקורות שבאמת מצינו שכך פסקו שני גדולי ירושלים הלכה למעשה.

בשו"ת הגאון ר' עקיבא יוסף שלזינגר (או"ח סימן רל"ד) כתב ששמע מחתנו ר' פנחס צבי שכדברי החשק שלמה הורה מהרי"ל דיסקין בשנת תרנ"ו, וזאת עפ"י דברי הר"ן הנ"ל שלא גזרו שמא יעבירונו ד' אמות ברשות הרבים במילה, דכיון שאין המצוה אלא של היחיד, אחרים יזכירו לו ולא יכשל במלאכה, משא"כ כשכולן טרודים במצוה יש חשש יתר שיכשל בהעברת ד' אמות ברה"ר. ולפי זה יש מקום לטעון דכיון דכולם כבר יצאו ידי חובת מגילה בערב שבת מותר לקרוא לילד זה בשבת.

ובשו"ת ציץ הקודש (ח"א סימן נ"ה) להגאון ר' צבי מיכל שפירא מגדולי ירושלים כתב שהגרי"ח זוננפלד צידד אף הוא לפסוק כדברי מהרי"ל דיסקין, אך מנימוק אחר, ודברי התבססו על המבואר בביצה (י"ח ע"א) דמותר להטביל כלי שנטמא ביו"ט משום שטומאה ביו"ט לא שכיחה ולא גזרו אלא בכלי שנטמא בערב יו"ט, והוא הדין במי שמגיע למצוות בשבת בפורים המשולש דהוי מילתא דלא שכיחא.

ואני על משמרת אעמודה, ופשוט כביעתא בכותחא שחלילה לפסוק כך מחדא ותרי טעמי.

הרי לא מדובר במילתא דלא שכיחא, ובכל פורים המשולש בין רבבות אלפי ישראל בני ירושלים תמיד יש כמה וכמה ילדים שמגיעים למצוות בשבת, ומעולם לא ראינו ושמענו מי שיקרא מגילה בשבת. וגם לא מצינו בדברי מי מהפוסקים שיעלה על דעתו לקרוא מגילה בשבת.

וכבר כתבתי במק"א שאין לך ראייה גדולה משתיקת הקדמונים. ויסוד זה למדנו מדברי הבית מאיר (או"ח סימן תמ"ג סעיף ב' ובבינת אדם שער הקבוע סימן ז') "שנח לי יותר ללמוד מסתימת הראשונים מפירושן של אחרונים". ועיין עוד בשו"ת בית שלמה (יו"ד ח"ב סימן מ') "ודאי שאם יש מקום לחומרא זו לא ימלט שלא היו מזכירים אחד הפוסקים ראשונים ואחרונים". וכן כתב גם החזון איש (שביעית סימן ז' ד"ה טרם אכנס) "ושתיקתם כפירושם... וזו בלבי ההכרעה היתרה מכל הראיות".

היכול לשמוע מגילה בלילה או ביום מה יעשה

וגם בסברא אין הוראה זו מתיישבת על הלב, בין אם דנים עפ"י דברי הר"ן, וק"ו אם באנו להסתמך על דברי הגמ' בביצה.

דאף שכתב הר"ן שטעם שגזרו במגילה, לולב ושופר ולא במילת הבן משום שאלה מצוות שכל ישראל עוסקים בהן, ומילה אינה אלא על היחידים, אין זה אלא טעם בעיקר הגזירה, אך מ"מ אין לנו אלא דברי חכמים, ובמה שגזרו גזרו אף כאשר אין המצוה אלא על היחיד, ובמה שלא גזרו לא גזרו ומותר אף אילו היה המצוה מוטלת על הרבים, וכיוצא בזה מצינו בהלכה בהרבה מקומות, ואין זה ענין כלל למה שאמרו בביצה, דטומאה ביו"ט ענין מקרי שאינו שכיח ולא גזרו בה, אבל בר מצוה בשבת היא ענין טבעי המתחייב עפ"י הסטטיסטיקה, ופשוט שכל כהאי גוונא אין דנים אותו כמילתא דשלא שכיחא שלא גזרו בה.

סוף דבר, לענ"ד אין כל מקום להתיר מקרא מגילה בשבת אף בשעת דחק גדול, אלא אונס רחמנא פטריה, ו"חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה" (ברכות ו' ע"א, שבת ס"ג ע"א וקידושין מ' ע"א).

אסתר מן התורה מנין

אסתר מן התורה מנין

”אסתר מן התורה מנין, שנאמר ואנכי הסתר אסתיר פניי” (חולין קל”ט ע”ב).

שונה נס פורים מכל שאר הנסים והנפלאות שנצטוונו להעלותם על נס ולעשות להם זכר, בין אלה שמה”ת כגון יציאת מצרים, קריעת ים סוף, מעמד הר סיני וענני כבוד שבמדבר, שלשמים וזכרם חוגגים אנו שלש רגלים בשנה, ובין אלה שמדרבנן כגון נס פך השמן בחנוכה. כל אלה נסים ונפלאות למעלה מדרך הטבע ועל ידם יודעים אנו שהקב”ה לבדו שליט בעליונים ותחתונים והוא משדד מערכות שמים וארץ למען עמו ישראל.

בפורים לא היה כל נס למעלה מדרך הטבע, לא נס גלוי אלא נס נסתר, לא למעלה מן הטבע אלא בתוך מסגרת הטבע, לא נס הפותח לבבות ערלים אלא נס שרק לבבות פתוחים יראוהו.

ועל זה אמרו חז”ל אסתר מן התורה מנין שנאמר ואנכי הסתר אסתיר!

וחשוב נס זה לאין ערוך לחזק לבבנו בגלות המרה והארוכה, כאשר נסתם כל חזון ואין אתנו נביא, כאשר אין אנו זוכים לראות את ארובות השמים נפתחים ולא ימים ונהרות נקרעים לעינינו, כאשר הסתר פנים אופף אותנו מכל עבר, חשך, ענן וערפל. נזכור את נס פורים שבו לא ראינו נסים גלויים אך ראינו השתלשלות מופלאה של עניינים טבעיים המצטרפים זה אל זה הפלא ופלא עד שנהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם.

בפורים ראינו איך הקב”ה מכוון את כל הדרכים, מוליך את כל המהלכים, בדרך מופלאה ונפלאה להביא ישועה גדולה לעמו ישראל, ודרך פלא נהפך הדין לרחמים וממכה עצמה התקין רטיה. כל מה שנראה היה כאסון וחורבן התברר כישועה ורחמים.

המן הרשע הפיל פור וגורל בחודש אדר חדש מותו של משה רבינו

אסתר מן התורה מנין

ושמח שמחה גדולה, כי חדש זה רע לישראל, כך חשב בלבנו. ולא ידע שחדש זה זמן לידתו של משה רועה ישראל ויום סגולה הוא.

המן הרשע עשה עץ גבוה חמשים אמה לתלות את מרדכי, ולא ידע שלעצמו הכין עץ זה, "בור כרה ויחפרהו ויפול בשחת יפעל" (תהלים ז' ט"ז).

ראה נא מה שאמרו חז"ל (מדרש משלי י"ט כ"א):

"מהו דכתיב רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום, רבות מחשבות בלב איש זה המן הרשע שהיה מחשב בלבו ואומר למחר אני משכים ואומר למלך מעשיו של מרדכי והוא משליחו לידי, והוא לא היה יודע שמחשבתו של מקום קודמת לשלו דכתיב ועצת ה' היא תקום".

ובשם משמואל (תצוה תרע"ב) כתב בשם הצה"ק רבי בונם מפשיסחא דאין הרבותא דעצת ה' תקום נגד מחשבת הרשע, דזה פשיטא ואין בו כל רבותא, אלא אף זו שלפעמים עצת ה' תקום ע"י רבות מחשבות שבלב איש, והרשע בגובה אפו חושב מחשבות על ה' ועל משיחו ואין הוא יודע שאיננו אלא כלי משחק ביד ה' להביא על עצמו אבדון וחורבן.

וכך ביאר השמ"ש דאי אפשר שיבנה בית המקדש בלי שיקדם לה מחיית זכר עמלק, וכיון שבזמן בית שני לא היה מלך בישראל להלחם בעמלק היה זה עצת ה' שהמן שהיה מזרע אגג מזרע עמלק יחשוב מחשבת להשמיד ולהרוג וישוב עמלו בראשו ועל קדקדו חמסו ירד כדי להכרית זרע עמלק ויבנה בית המקדש.

וכך השתלשלו מאורעות נפלאים, כולם בדרך הטבע, ונצטרפו זה לזה למארג נפלא של השגחה פרטית ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים.

וזה פשר המנהג שהביא המחבר (בסימן תר"צ סעיף י"ז):

"מנהג כל ישראל שהקורא קורא ופושט כאגרת להראות הנס".

אסתר מן התורה מנין

דיש לפרוס את המגילה כאגרת כדי להראות הנס, דרק כאשר סוקרים את כל המגילה בסקירה אחת מתחילתה ועד סופה ורואים את השגחת ה' סוף מעשה במחשבה תחילה רואים את נס פורים, ולא כאשר קוראים כל יריעה בפני עצמה.

ולימוד זה לראות את הנס שבטבע ואת אור האמונה המתנוצץ בחשכת הגלות חשוב הוא לדורות, ומשום כך ביקשה אסתר ממרדכי ומן הסנהדרין "קבעוני לדורות" וכן ביקשה "כתבוני לדורות" (מגילה ז' ע"א). כי לדורות הבאים לימים של הסתר פנים אין כמו מקרא מגילה לחזק ברכיים כושלות וידיים רפויות.

ראה נא מנפלאות רמזי המגילה שגילה האר"י החי בפרי עץ חיים שער הפורים פרק ו', ומקצת דבריו שם נתפרשו בקדושת לוי על פורים קדושה ה'. הן שם ה' לא הוזכר אף פעם אחת בגלוי במגילת אסתר, אך שמות רבים באו בה בהסתר וברמז. "יבא המלך והמן היום" ראשי תיבות הוי"ה ביושר, "כל זה איננו שוה לי" שם הוי"ה בהיפוך. "כי כלתה אליו הרעה" הוי"ה ביושר. גילה האריה"ק דשם הוי' ביושר מעורר מדת הרחמים, כאשר במהופך מתעוררת על ידו מדת הדין. אסתר אמרה יבא המלך והמן היום כדי לעורר מדת הרחמים על עמה ועל מולדתה, המן הוא זה שאמר כל זה איננו שוה לי, ועל ידו התעוררה עליו ועל חבר מרעיו מדת הדין "כי כלתה אליו הרעה"- מדת הדין עליו ומדת הרחמים על ישראל.

ונראה להוסיף נופך בדברי חכמים וחידותם דמתחילה כתיב "יבא המלך והמן היום" ראשי תיבות הוי-ה, ואזי עדיין לא ראו את ישועת ה', ושוב כתיב כי כלתה אליו הרעה סוף תיבות הוי-ה, ובפסוק זה כבר התחילו לראות את ישועת ה' ונהפוך הוא, וזה רמז שסוף מעשה במחשבה תחילה וטוב ראשית דבר מאחריתו, ובסופו של דבר ראו עין בעין שגם תחילת הענין לא מצד מדת הדין היה אלא מצד מדת הרחמים המושפע משם הוי-ה, ודו"ק כי הדברים עמוקים.

וזה כל ענין מגילת אסתר, מגילה מלשון גילוי ואסתר מלשון הסתר (כמבואר בחולין קל"ט ע"ב), ע"י המגילה יוצא ההסתר לגילוי.

אסתר מן התורה מנין

ובדרכינו יש ליתן טעם ותבלין למנהג ישראל ללבוש מסכות ולהתחפש בפורים. ונראה שזה על שם הכתוב "ואנכי הסתר אסתיר פני" וכשם שהקב"ה הסתיר פניו ופסוק זה רמז למגילת אסתר, נוהגין אף אנו להסתיר פנינו בפורים.

וזה מזמן אמרתי שלכן אין קורין הלל בפורים, ואמרו חז"ל (מגילה י"ד ע"א) קרייתא זה הילולה, ולכאורה תמוה, וכי למה לא נאמר הלל בגלוי ומה ענין יש לצאת ידי חובה בהסתר ולדמות כאילו קריאת המגילה הלל היא, והלא אין המגילה לא הלל ולא שיר, לא שבח ולא הודיה, אלא סיפור דברים בלבד.

אלא שביום זה שכל כולו הסתר אף הילולו בהסתר, ועל זה אמרו קרייתא זה הילולה.

אסתר מן התורה מנין

משוורתא דפוריא

"רבא אמר כמשוורתא דפוריא" (סנהדרין ס"ד ע"ב).

"...קופץ ברגליו כדרך שהתינוקות קופצין בימי הפורים,
שהיתה חפירה בארץ והאש בוער בו והוא קופץ משפה לשפה"
(רש"י וכ"ה ביד רמ"ה שם).

מנהג זה פלאי הוא, מה טעם יש בו, לקפץ מעל האש שבתוך הבור.

א

האש הגדולה

ונראה לבאר מנהג זה, דהנה ידועה קושיית התוס' בשבת (פ"ח ע"א ד"ה כפה) הכיצד אמרו חז"ל שהקב"ה כפה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם הלא כבר הקדימו ישראל נעשה לנשמע כמבואר בכתוב. ותירצו דמכל מקום כפה עליהם ההר "שמא יהיו חוזרים כשיראו האש הגדולה שיצתה נשמתן".

אולם לשבחן של ישראל יאמר שאכן כשהגיע רגע המבחן וראו את האש הגדולה לא רק שלא חזרו לאחוריהם, אדרבא התקרבו קירבה יתירה. שהרי בפרשת ואתחנן (דברים ד' י"א) כתוב "ותקרבו ותעמדון תחת ההר וההר בוער באש עד לב השמים חשך ענן וערפל". והנה טבעו של אדם שירא הוא מן האש ובורח ומתרחק ממנה לחפש מחסה ומסתור, אך כאן כשראה כל העם שההר בוער באש גדולה ונוראה חשך ענן וערפל, מעיד עליהם הכתוב שלא רק שלא ברחו החוצה, אלא נהפוך הוא התיצבו ועמדו קרוב עד כמה שניתן להם - "ותקרבו ותעמדון תחת ההר".

ובימי הפורים, ימים שבהם הדור קיבלוה באהבה, והוכיחו קבל עם ועולם שמרצונם קיבלו את התורה ולא מאימת הכליה, נהגו התינוקות לקפוץ מעל גבי האש, לרמוז שאין אנו מתיראים מן האש, וכדרך אבותינו שאף בראותם את האש הגדולה לא פחדו וקרבו ועמדו תחת ההר.

אסתר מן התורה מנין

ב

ביטול מידת הדין בכח התורה

ונראה עוד דרמז נוסף יש כאן. האש מורה היא על מדת הדין כידוע (ע' רמב"ן דברים ל"ג ב'), ובימי הפורים יש בכחנו לדלג ולקפץ מעל מדת הדין ולזכות בפקודת ישועה ורחמים, וכפי שכתב הנועם אלימלך (פרשת בא) דיום זה מסוגל בכל שנה ושנה למפלת הרשעים אויבי ישראל "ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם" ולישועות למעלה מדרך הטבע.

אולם על מנת שנהיה ראויים לזכות בשפע סגולת היום עלינו להרבות בת"ת, וביותר ביום הפורים עצמו סגולה מופלאה היא לעסוק בתורה כמ"ש השל"ה (מסכת מגילה אות ט"ו) ובספר יסוד ושורש העבודה (בשער המפקד פרק ו') ע"פ דרשת חז"ל (מגילה ט"ז ע"ב) "ליהודים היתה אורה - זו תורה" עיי"ש.

וכאשר מרבים אנו בת"ת ביום נשגב זה עוסקים אנו גם במחיית זכר עמלק שהוא מענינו של יום, דמרגניתא טבא מצינו בהגהות יעב"ץ (בב"ב מ"ו ע"ב) שם מצינו בגמ' "עמלק סימן" וכל העובר עומד משתומם הלא נצטוינו למחות זכר עמלק מכל וכל ואיך הכניסוהו לתלמוד הבבלי, הלא לכאורה הוי כצלם בהיכל ובקדש הקדשים!

וכתב שם היעב"ץ בהגהותיו דאדרבא ענין גדול יש בזה:

"להכניס מנוול זה לבית המדרש לשבר כחו ולהוציא ממנו ניצוץ קדושה שיש בו!"

הבה נאחז גם אנו במדה זו ונמשוך את המנוול הזה לבית המדרש, לשבור את כחו ולמחות את זכרו ע"י תלמוד תורה, בשמחה, בששון, וביקר.

הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשה לאבותינו בימים
ההם בזמן הזה

אסתר מן התורה מנין

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

